

ἀναλώσεις ἰκανὴν περιεχόμενος οὐσίαν, κἀντεῦθεν ὀρμώμενος, οὐ μόνον πολλὰς τῆς Εὐρώπης χώρας περιηγησάμεν, καὶ ἐφ' ὅσον οἶός τε ἤμεν, τῶν ἐν αὐταῖς, τῶν μὲν ἐπόπτης, τῶν δὲ αὐτήκοος ἐγενόμην, τὰ δὲ καὶ ταῖς ἰδίαις ἐκείνων διαλέκτοις συγγεγραμμένα μετὰ σπουδῆς ἀνέγνων (καὶ γάρ τοι πρὸς τῇ προγονικῇ μοι ἐλλάδι γλώττῃ, τὴν τε λατινίδα καὶ τὴν ἰταλικὴν καὶ τὰς λοιπὰς τὰς κατὰ τὴν Εὐρώπην ἐπιχωριαζούσας, καὶ τὴν περσικὴν καὶ τὴν ἀραβικὴν, καὶ τὴν ἄμφω ταῦτα πλουτοῦσαν τουρκικὴν φωνὴν ἐξακριβωσάμενος, πλείους τὰς κατὰ τὰς εἰρημένας διαλέκτους ἐκπονηθεῖσας βίβλους, Ἀσίας τε καὶ Εὐρώπης καὶ Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς κρατίστων ἀρχῶν, τὰς πάλαι καὶ νῦν ἱστορίας ἀφήγουμένας, διὰ πολλῆς ἐντρεχείας μετέτληθον, καὶ τὰ ἐν αὐταῖς μνήμης ὅ, τιπερ ἄξιον καὶ λόγου ξυνενεχθέν, οὐ ραθύμως τῆς ἐμῆς ἔνεκα χρήσεως συνελεξάμεν). τούτων ἄρα διὰ συγγραφῆς ἀπεριέργου καὶ ἀπερίττου, ὡς ἐν ἐπελεύσει καὶ ἐπιτομῇ, τὴν ἀφήγησιν πεποιηκώς, καὶ εἰς κοινὴν χρείαν προτιθέμενος, τοῖς ἔπειτα οἶονεὶ πρόχειρόν τι παραδοῦναι ταμεῖον ὦήθην εἰκός τε καὶ χρήσιμον.» Τῆς συγγραφῆς ταύτης τρία εἰσὶ γνωστὰ μέρη· τὰ Ἰουδαϊκά, τὰ Ρωμαϊκά καὶ τὰ Μυσικὰ· εἰ δὲ σώζεται που καὶ ἕτερον ἄγνωστον ἔτι, τοῦθ' ὁ χρόνος δηλώσει.¹⁾ Ὅπως δὴποτε ἄξιον νομίζομεν σημειώσεως, ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἐν ἐξορίᾳ διατελῶν μοχθεῖ ὑπὲρ τῶν διανοητικῶν τοῦ ἔθνους συμφερόντων καὶ φροντίζει πῶς νὰ θεραπεύσῃ τὴν περὶ τὰς ἱστορικὰς μελέτας ἔνδειαν τοῦ τρισαθλίου ἡμῶν γένους, ὅπερ, μεταχειριζόμενος προσηγορίαν λίαν σπανίαν κατὰ τὴν ἑπτακαιδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἀποκαλεῖ παῖδας Ἑλλήνων.

Εἶδομεν ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ τῆς εἰς Βιέννην ¹⁶⁹² πρεσβεύσεως· ὥστε κατὰ τὸν ἀπρίλιον τοῦ 1692, μετὰ τετραετῆ ἀπου- ^{ἀπρ.λ.}σίαν, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν ἄπρακτος. Παρακολουθήσας δὲ τότε τὸν νέον ἀρχιβεζίρη, Χατζῆ Ἀλήπασαν, εἰς Βελιγράδιον, ἔλαβε περὶ τὸ ^{ὁκτ.}φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἄδειαν καὶ μετέβη εἰς Βουκουρέστιον, ἐνθα ἠρραβώνισε τὸν πρωτότοκον υἱὸν Σκαρλάτον, μετὰ τῆς Ἡλίγκας, θυγατρὸς

¹⁾ Τῶν πονημάτων τούτων τὰ Ἰουδαϊκά μόνον ἐτυπώθησαν ἐν Βουκουρεστίῳ, ἐπὶ ἡγεμονίας Νικολάου τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔτει 1716. Περὶ δὲ τῶν Μυσικῶν ἴδε ἐπιστολὴν 39 πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Βασσαράβαν.

τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, Κωνσταντίνου Βασσαράβα. Παραμείνας δὲ παρὰ τούτῳ δέκα ἡμέρας, καὶ τυχῶν πολλῶν τιμῶν καὶ περιποιήσεων, ἐπανέκαμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἐκεῖθεν δὲ πάλιν εἰς Ἀδριανούπολιν. ¹⁾

1693
μαρτ.

Εὐρῶν δὲ τότε ἀναστάτους τὰς ὑποθέσεις ἔνεκα τοῦ πατριάρχου Διονυσίου Μουσελίμη, ὅστις ἐξώσας Καλλίνικον τὸν β', τῇ συνδρομῇ τοῦ ρηθέντος ἡγεμόνος, καὶ ἐπιτηδήσας τῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ συνετάραττεν ἀναιδῶς τὸ ὀρθόδοξον κοινόν, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ ραγδαίως· ὥστε ἐξω-
θεῖται μὲν ὁ Διονύσιος καὶ φεύγει εἰς Βλαχίαν, προβιβάζεται δὲ αὐθις
ἀντ' αὐτοῦ Καλλίνικος β' ὁ Ἀκαρνάν καὶ διοικεῖ σωφρόνως καὶ θεαρέ-
στως τὰ τῆς ἐκκλησίας μέχρι τοῦ 1702 ἔτους, ὅτ' ἀπεβίωσεν. ²⁾

1693
μαΐου
1

Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ διαπρεποῦς καὶ πεφωτισμένου τούτου ἱεράρχου ἀνωκοδομήθη καὶ προήχθη ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή. Μετὰ δὲ δύο μῆνας πάλιν ἠναγκάσθη ν' ἀπο-
δημήσῃ μετὰ τοῦ ἀρχιβεζίρου ἐπὶ τὸν Ἰστρον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Βε-
λιγράδιον, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ στρατηγὸς τῶν Γερμανῶν, δούξ Κροῆ, ἔλυσε
τὴν κατὰ τῆς πόλεως ἀποπειραθεῖσαν πολιορκίαν. Ταύτην περιέγραψεν
ὁ Μαυροκορδάτος, ὡς αὐτόπτης μάρτυς, ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν πατριάρ-
χην Ἱεροσολύμων, Δοσίθεον, ἀπὸ Σεπτεμβρίου τοῦ 1693 χρονολογου-
μένη. ³⁾

1693
5
ἰουλ.

Παρέστη ἐπίσης τῇ ματαιωθείσῃ πολιορκίᾳ τοῦ Πετροβαραδίνου, ἣν ἐπεχείρησε τὸ ἐπιὸν ἔτος ὁ διαδεξάμενος τὸν ἀρχιβεζίρην, Ἀλήπασας
Σουρμελής, μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Σκυθῶν, Σελίμ Γκιράη. ⁴⁾ Καὶ ὁ μὲν
δὴ κατὰ γῆν πόλεμος οὕτως ἐπολεμεῖτο. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἔτι ἐν τῷ
στρατοπέδῳ, ἔμαθεν ὁ Μαυροκορδάτος τὴν κατὰ θάλασσαν ἤτταν τῶν
Ὀθωμανῶν καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Χίου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Ἡ εἶδησις αὕτη
βαθέως συνεχίνησεν αὐτόν, ὡς ἐκ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννην ἐπι-
στολῆς δηλοῦται. «Συναπερρῦη ἄρα, γράφει, καὶ συνεχλύσθη καὶ Χίος
τῷ χεύματι τοῦ ὑπάρχοντος πολέμου· Χίος, τὸ ἄσυλον τῆς ὀρθοδόξου

1694
29
αὐγ.

ὀρθοδόξου

21
σεπτ.

1) Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν δευτερότοκον αὐτοῦ θυγατέρα Μακθαίω, τῷ υἱῷ τοῦ ἡγεμόνος Γρηγορίου Γκίκα.

2) Ἰδ. Ἐπιστ. 71 καὶ τὸ μετ' αὐτὴν συνοδικὸν θέσπισμα.

3) Ἰδ. Ἐπιστ. 88.

4) Ἰδ. Ἐπιστ. 89.

1695. Ορησκείας, τῶν ἐν τῷ πελάγει νήσων ἢ εὐανθεστάτη βασιλῆς, ὁ ἐπίγειος παράδεισος, τὸ τῆς οἰκουμένης ἐμπόριον.» Προβλέπων δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι ἀνακτήσουσιν ὅσον οὕτω τὴν νῆσον, προστίθησι· «Τότε ἐπικλύσει ὅποσα δεινὰ παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν εἰώθασιν ἐκτρίβεσθαι τοῖς χριστιανοῖς ὀπηνίκα χαλεπαίνωσι, καὶ τιμωρεῖσθαι δικαίως αὐτοὺς ὑπολάβωσιν.»¹⁾ Καὶ ὄντως ἢ ὑπ' αὐτοῦ προμηνηνομένη μῆνις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐνσκήψῃ· καθόσον οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μείνωσιν ἐν Χίῳ πλέον τῶν πέντε μηνῶν· διότι, ἠττηθέντες ἐν δυσὶ ναυμαχίαις κατὰ τὸν πορθμὸν τῶν Οἰνουσῶν νήσων, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποπλεύσωσι καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πρόσφατον αὐτῶν κατάκτησιν. Ὁ τοὺς δυστυχεῖς Χίους ἐπαπειλῶν τότε κίνδυνος ἦν ἀληθῶς μέγας· διότι, κατὰ τὸν νόμον τῶν Ὀθωμανῶν, οἰαδήποτε χώρα ὑποτελῆς ἔμενεν ἐπὶ τρεῖς μόνον ὥρας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν πολεμίας δυνάμεως, ἐκ νέου ὑποτασσομένη, ὑπελαμβάνετο γῆ δοριάλωτος, καὶ ἐδημεύετο ὑπὲρ τοῦ Ἰησαυροφυλακείου τοῦ σουλτάνου· οἱ δὲ κάτοικοι ἀπήγοντο εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἡ νῆσος ἐξετιμήθη κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀντὶ χιλίων πεντακοσίων θυλακίων χρυσίου. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, προγνοῦς, ὡς εἶδομεν, τὸν κίνδυνον, ἐφρόντισεν ὅπως Θεραπεύσῃ τὰ ἐπακολουθήματα αὐτοῦ· τὸ δὲ ὑπὸ Μουσταφᾶ τοῦ β' ἐκδοθέν ὑπὲρ Χίων δίπλωμα, ἀπὸ 6 ἰανουαρίου τοῦ 1696 ἔτους, δι' οὗ ἐκλυτροῦνται ἀντὶ τετρακοσίων ἐβδομήκοντα θυλακίων²⁾ ὀφείλεται εἰς τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ Χῖοι οὐ μόνον ἀπηλλάγησαν τῆς δεινῆς αἰχμαλωσίας, ἀλλὰ καὶ ἀνεκτήσαντο κατ' ὀλίγον ὅσα προνόμια εἶχε παραχωρήσει αὐτοῖς ἐν ἔτει 1566 ὁ κατακτητὴς Σουλεϊμάνης. Ἡ δὲ τῷ ἡμετέρῳ ἐρμηνεῖ ὀφειλομένη συντήρησις τῶν προνομίων ἐκείνων ἀνέδειξε μετέπειτα τὴν νῆσον ἀνθηροτάτην καὶ ἀκμαίαν.³⁾ Ἐφ' ᾧ ἔγραφε τότε τοῖς δεπουτάτοις Χίου· «Ὅποσα τοῖς πρέσβεσιν ὑμῶν συνελαβόμεν καὶ συνηγωνισάμεν, τοῖς ἑναγχος ἀφικομένοις εἰς τὴν μοναρχικὴν Πύλιν, καὶ ποτνωμένοις ὅπως διὰ βασιλικῶν νέων συμβολαίων τὴν πρὶν ἀναλάβητε αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν, ὧν ἐξεπεπτώκετε τῇ ὑποχειρώσει καὶ καταδυναστείᾳ τῶν Ἑνετῶν, αὐτά τε

²¹
φεβρ.

1696
6
ἰαν.

¹⁾ Ἰδ. Ἐπιστ. 56.

²⁾ Ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν χιλιάδες δραχμῶν.

³⁾ Βλαστοῦ Χιακᾶ, Β', σελ. 117.

τὰ πράγματα καὶ ὁ τῶν πρέσβειων λόγος, ὅποτεν ἐπανέλθωσιν, ἐπιδηλώσει σαφῶς. Ἡ γὰρ ἡμῶν ἀφήγησις κόμπον ἔξει πολύν, εἰ καὶ μείω τοῦ μεγέθους τῶν συμπεπραγμένων. Ὑμεῖς δὲ τῆς ὑπαρχούσης εὐποιίας τὰς χάριτας ταῖς ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαῖς ὠμολογηκότες, ἐν χρεία πάλιν ἔξεσθέ με προθυμότατον.¹⁾

Ἄλλὰ βαρὺ ἐπήνεγκε τότε τραῦμα κατ' αὐτοῦ ἡ στέρησις τῆς προσφιλοῦς συζύγου, ἧς τὸν ἄωρον θάνατον ἐν πολλαῖς ἐπιστολαῖς περιπαθῶς ἐθρήνησεν. «Κἀκείνη, γράφει, ἐν τῷ τάφῳ κεῖται τῆς ἐμῆς οὐκ ἐπαισθημένη λύπης, ἡ σὺν ἐμοί ποτε καὶ ἀλγοῦσα καὶ ἀγαλλομένη»²⁾ . . . «ἧς τὸ μὲν γένος, ὅτι βασιλείον, ἄλλοι λεγόντων· ἐγὼ δὲ τὸ εὐγενές τῆς ψυχῆς, τὸ σῶφρον καὶ κόσμιον τῶν ἠθῶν, τὸ ὑπερβάλλον καὶ εὐλικρινές τῆς εἰς ἐμὲ εὐνοίας.»³⁾

Ἐπιστέλλων δὲ πρὸς τοὺς τρεῖς ἀνηλίκους παῖδας, τὸν Σκαρλάτον, τὸν Νικόλαον καὶ τὸν Ἰωάννην· «Καὶ τὴν μὲν ὑμετέραν μητέρα, φησίν, ἄωρία θανάτου ἀφ' ἡμῶν ἤρπασεν, ἐμὲ δὲ τὸν πατέρα τὸ τῆς γενικῆς ἐρμηνείας λειτούργημα, ἀνθ' ὅτου τοῖς κρατοῦσιν ἐπέιγομαι συνεκστρατεύεσθαι, ἀφ' ὑμῶν διαιρεῖ καὶ πόρρω δίστησι.»⁴⁾ Διότι συμμετέσχε τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Αὐστρίας, τῆς ἀποληξιάσης εἰς τὴν παρὰ τῷ Βέγα ποταμῷ μάχην, ἣν ἐπίσης περιγράφει.⁵⁾

Ἄλλ' αὕτη ἦν προανάχρουσμα μόνον τοῦ ἐπικειμένου ὀλέθρου. Τῷ δουκὶ τῆς Σαβοΐας Εὐγενίῳ, τῷ δαφνοστεφεῖ ἐκείνῳ τουρκομάχῳ τοῦ ἰζ' αἰῶνος, ἀπέκειτο νὰ κατενέγκῃ πληγὴν καιρίαν καὶ νὰ ἐκδιώξῃ πέραν τοῦ Ἰστρου τὴν αὐθάδη ἡμισέληνον. Ἡ δ' ἐν Ζέντα μάχῃ ἐχρημάτισε βεβαίως ἡ λαμπροτάτη νίκη, ἣν ἐνίκησέ ποτε ἡ Εὐρώπη κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁ θάνατος τοῦ ἀρχιβεζίρου, πεσόντος κατὰ τὴν συμπλοκὴν, ἡ φυγὴ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἡ ὀλοσχερὴς καταστροφὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ἦσαν τὰ ἐνδοξα κατορθώματα τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἡ δὲ μετὰ

1) Ἰδ. Ἐπιστ. 57.

2) Ἰδ. Ἐπιστ. 25.

3) Ἰδ. Ἐπιστ. 26.

4) Ἰδ. Ἐπιστ. 9. Ὁ πρεσβύτερος Σκαρλάτος ἦν τότε δεκάεξ ἐτῶν, ὁ δὲ Νικόλαος δεκατριῶν καὶ ὁ Ἰωάννης ἑνναετής.

5) Ἰδ. Ἐπιστ. 91.

τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπισυμβᾶσα κατήφεια καὶ ἀπόγνωσις ἐν τῷ ὀθωμανικῷ στρατοπέδῳ καὶ ἡ προαγωγή τοῦ εἰρηνοφίλου Χουσεὴν Κιοπριλῆ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιβεζίρου, ἐνεθάρρουναν τότε τὸν ἡμέτερον Ἀλέξανδρον, ὅπως ἐπιληφθῆ καὶ αὖθις τῆς πρὸ δεκαετίας ναυαγησάσης ιδέας τῆς εἰρήνης. Λί δυσκολίαι ἦσαν σπουδαῖαι, τὰ προσκόμματα ἐφαίνοντο ἀνυπέρβλητα· διότι ὁ μὲν ὀθωμανικὸς τύφος ἐδυσχέραινε πρὸς ἐξευτελιστικὰς προτάσεις, οἱ δὲ Γερμανοί, σεμνυνόμενοι ἐπὶ ταῖς νίκαις, ἀπεποιῶντο νὰ προβάλλωσι πρῶτοι ὅρους συνθηκῶν. Ἀλλ' αἱ δραστήριαι καὶ ἐπιδέξιοι ἐνέργειαι τοῦ Μαυροκορδάτου ἐξωμάλισαν πάντα τὰ ἐμποδῶν. Πρὸς ἀσφαλεστέραν δ' ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἔπεισε τὸν σουλτάνον ὅπως ἐπιστείλῃ ἰδιοχείρους προτάσεις εἰρήνης (ἀπὸ 27 ἰανουαρίου 1698) οὐχὶ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς, ἀλλὰ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τὸν γ', ὅστις ἦν σύναμα καὶ κυβερνήτης τῆς ὀλλανδικῆς δημοκρατίας· ἡ δ' ἀνακοίνωσις αὕτη συνεπήγαγε τὴν μεσιτείαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεων τῶν ἐπικρατειῶν τούτων, τοῦ τε λόρδου Πάτζετ καὶ τοῦ ὀλλανδοῦ Κολλιέρου. Κατώρθωσε δὲ σύναμα καὶ τὴν συναίνεσιν τῆς Πύλης, ἵνα συμμετάσχῃ καὶ ἡ Ρωσσία τῆς εἰρήνης, καὶ ἀνεκοίνωσε τοῖς δυσὶ πρέσβεσι τῶν μεσαζουσῶν δυνάμεων τὴν ἀπόφασιν ταύτην.¹⁾

1698
27
ἰαν.

1698
10
ἰουλ.

22
ἰουλ.

Εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον εἶχον φθάσει αἱ προκαταρκτικαὶ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἐνέργειαι τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅτε, στρατοπεδεύων ἐν Σοφίᾳ, προήχθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐξ ἀπορρήτων τῆς Πύλης, μετὰ τῆς προσαγορεύσεως Ἐκλαμπρότατος πέης.²⁾ Τότε δ' ἐδόθη αὐτῷ τε καὶ τῷ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων γραμματεῖ (ρεῖς ἐφέντη), Ραμήπασα, ἡ πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης ἐπίσημος ἐντολή· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος ἤρθη πάραυτα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ἐρμηνέως. Καὶ τὴν μὲν παρὰ τῆς Πύλης ἀποδοχὴν τῶν θεμελιωδῶν ὄρων τῆς μετὰ τῆς Γερμανίας, Ρωσσίας, Πολωνίας καὶ Ἐνετίας συνθήκης, ὑπέγραψε τῇ 22 ἰουλίου, 1698· τῇ δὲ μεταύριον ἐπεδόθη αὐτῷ τὸ δίπλωμα αὐτοκράτορος πρέσβεως. Τῆς δὲ Καρλοβίτζης παρὰ τὸν Ἰστρον, καθ' ὃ μεθορίου πόλεως, καταλλήλου θεωρηθείσης διὰ τὴν σύνοδον, κηρυχθείσης δὲ

¹⁾ Hammer, τόμ. VI, σελ. 649 καὶ 652.

²⁾ Κωνσ. Δαπόντε Χρονογράφος, σελ. 59.

σύναμα καὶ ἀνακωχῆς μεταξύ τῶν ἀντιμαχομένων ἔθνων, εἰσῆλθεν ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ Ραμήπασα εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλὰ μόλις ἀφικομένων, σπουδαῖαι ἀνεφύησαν διαφοραὶ μεταξύ τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν τῆς Πύλης πρέσβειων περὶ μικρολόγων ζητημάτων πρωτοκαθεδρίας, ἅτινα μόνος ὁ ἡμέτερος πρεσβευτῆς κατώρθωσε νὰ λύσῃ, προτείνας τὴν ἀνέγερσιν νέου σκηνώματος διὰ τὴν συνέδον. Ἐκάστη πλευρὰ τῆς οἰκοδομῆς ταύτης εἶχε τόσας εἰσόδους, ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ συνδιαλλασσόμεναι δυνάμεις· οἱ δὲ πρέσβεις εἰσερχόμενοι ἐν ταύτῳ, ἕκαστος δι' ἰδίας οὔρας, ἀντιστοιχοῦσης πρὸς τὴν σκηνήν, ἐν ἧ κατέλυεν, ἐχαιρέτιζον ἀλλήλους καὶ ἐκάθηντο περὶ τὴν τράπεζαν τῆς συνόδου. Οὕτως ἐπετεύχθη τέλος ἡ τῶν συνεδριῶν ἑναρξίς.¹⁾

19
ὀκτ.

25
ὀκτ.

13
νοεμ.

Ἡ μελετῶν τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Καρλοβίτζῃ εἰρήνης συναντᾶ ἀνὰ πᾶσαν σελίδα τὸ ὄνομα τοῦ ἡμετέρου πολιτικοῦ· διότι ὑπῆρξεν ὁ μοχλὸς καὶ ἡ ψυχὴ τῶν συζητήσεων. Ἐνθεν μὲν οὗτος, ἐνθεν δὲ ὁ κόμης Σλήκ ἐντολῇ τῆς Αὐστρίας, διεξήγαγον τὸν ἀγῶνα ἐκεῖνον ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἕξ συνεδρίας, καθ' ἃς ὅρια διεγράφησαν, ἐπαρχίαι ὀλόκληροι ἀφηρέθησαν ἢ ἀνταπεδόθησαν, τῶν ἄλλων πρέσβειων σιωπῶντων καὶ ἐπινευόντων μόνον εἰς τὰ ὑπ' ἐκείνων συνομολογούμενα.²⁾ Καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἔδωκεν εὐστοχον ἀπόδειξιν τῆς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας προνοίας αὐτοῦ. Διότι, ἐν ᾧ τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκάνων ἐνήργει δραστηρίως παρὰ τοῖς πρέσβεσι τῶν δυτικῶν δυνάμεων, ὅπως καταργηθῇ τὸ δίπλωμα τὸ παραχωροῦν τοῖς ὀρθοδόξοις τὸν ἅγιον τάφον, ὁ Μαυροκορδάτος ἐξέκλινε τὸν κίνδυνον, παρενείρας τὸ ἰγ' ἄρθρον τῆς συνθήκης, ὅπερ ἐματαίου τὰς ἀξιώσεις ἐκεῖνας.

Ἡ ἐν Καρλοβίτζῃ εἰρήνη, ἧς τὸ λατινικὸν κείμενον συνέταξεν αὐτὸς ὁ Μαυροκορδάτος,³⁾ ὑπεγράφη τῇ 26 ἰανουαρίου τοῦ 1699 ἔτους, ἀποτελεῖ δὲ τὸ σπουδαιότατον ἔργον τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ βίου. Διὰ τῆς πολυθρυλήτου ἐκείνης συνθήκης ἀνεχαιτίσθη τέλος ἡ ἀκατάσχετος ὀρμὴ, ὑφ' ἧς ἠλαύνετο τὸ τουρκικὸν ἔθνος κατὰ τῆς Εὐρώπης, καὶ οὐ μόνον ἀπηλλάγη ἡ Δύσις τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέπνεον αὐτῇ τὰ ἄγρια τῶν Μουσουλμάνων σίφη, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς ἐσχίσθη ὁ τὴν κατάπτωσιν τοῦ

1699
26
ἰαν.

¹⁾ Hammer, τὸμ. VI, σελ. 660. — Cantemir, τὸμ. II, σελ. 256.

²⁾ Hammer, τὸμ. VI, σελ. 663.

³⁾ Hammer, τὸμ. VI, σελ. 672.

ὀθωμανικοῦ κράτους ἀποκρύπτων πέπλος. Ἄξιον δὲ σημειώσεώς ἐστίν, ὅτι ἡ Πύλη παρεδέχθη τότε τὸ πρῶτον, ὑπὸ τὸ πρόσχημα μεσιτείας, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Τουρκίας πράγματα, χάριν τοῦ κοινῆς συμφέροντος. Τίς δὲ δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, ὅτι, ἀναγράφων τὴν ἀρχὴν ταύτην, προέβλεπεν ἤδη ὁ ὀξυδερκὴς Ἕλληνας τὰ γόνιμα αὐτῆς ἀποτελέσματα;

28
ἰουλ.

Μετὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ Καρλοβίτζης ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκαρλάτου, ἀποβιώσαντος ἐν Τεργοβίστω τῆς Βλαχίας. Ὁ δὲ δευτερότοκος, Νικόλαος, ἐξεπλήρου χρέη γενικοῦ ἑρμηνέως, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ πατὴρ προήχθη εἰς τὸ τοῦ Ἐξ ἀπορρήτων ἀξίωμα, καὶ διεξήγαγεν ὅλας τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις τῆς Πύλης.¹⁾ Τῇ ἀόκνῳ τούτου συνεργείᾳ κατῶρθον ὁ Ἀλέξανδρος νὰ παραλύῃ τὰς ραδιουργίας τῶν ξένων πρέσβειων, καὶ νὰ προλαμβάνῃ τὰς ἐπεμβάσεις αὐτῶν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας.²⁾

19
δεκ.

Ὁ τότε καταπλεύσας εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, μαρκέσιος Φερριώλ, ὅστις διὰ τὸ ἀσύνητον καὶ παράφορον τοῦ χαρακτῆρος μετεῖχε πολὺ μᾶλλον τοῦ τυχοδιώκτου ἢ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, ἀνεδείχθη ἀμέσως ἀσπονδος καὶ ἐπικίνδυνος τοῦ Μαυροκορδάτου ἀντίπαλος. Διότι μεγάλαι κατεβλήθησαν ἐνέργειαι ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας, ὅπως καταργηθῶσι τὰ τῶν Ἑλλήνων προνόμια· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀντέκρουσεν αὐτὰς ἐπιτυχῶς.³⁾

1) Le Grand-Visir Hussein pacha m'envoya le fils de Morocordato, qui fait les fonctions de premier drogman de la Porte, à la place de son père, qui a esté fait conseiller d'Etat. Correspondance du marquis de Ferriol, Anvers, 1870, σελ. 65. Ἡ ἐπιστολὴ χρονολογεῖται ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, 2 ἰαν. 1700.

2) Le grand chancelier et Morocordato par les mains desquels toutes les affaires étrangères passent etc. Correspond. de Ferriol, σελ. 66.

3) Le Sr Fornetty m'a dit que lorsque M. de Castagnères traitoit cette affaire à Andrinople, le Kiaia du Grand-Visir qui est présentement gouverneur d'Egypte, luy avoit dit que le Moufty avant de la terminer vouloit revoir le procès des Grecs avec les Latins, pour savoir si le Grand-Visir Kupruly les avoit osté aux premiers pour les donner aux derniers par faveur ou par justice, et examiner les tittres des uns et des autres, avant de permettre cette réparation, et que Morocordato par un excès de zèle pour les Grecs dit qu'il employeroit pour eux tout son bien, qu'il y mettroit encor sa teste. Ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως, 26 φεβρ. 1700. Αὐτόθι, σελ. 97.

Παλαίων πρὸς μεγάλας καὶ ἰσχυράς δυνάμεις, πολλάκις ἠναγκάζετο νὰ καταφεύγῃ εἰς μυρία τεχνάσματα καὶ σοφίσματα, ἵνα διασκεδάξῃ τοὺς ἐπαπειλοῦντας τὴν ὀρθοδοξίαν κινδύνους· ὥστε εὐλόγως ἔλεγε περὶ αὐτοῦ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Ἑνετίας, Γριμάνης, ὅτι «εὕρι-σκει ἐν αὐτῷ πλειοτέρα δεινότητα περὶ τὸ ἀγορεύειν εὐγλώττως, καὶ λεπτότητα μᾶλλον ὅπως διαφύγῃ τὰς ἐνστάσεις ἢ δύναιμι ἐπιχειρημά-των.»¹⁾ «Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀγίους τόπους, γράφει ὁ Φερριὼλ πρὸς τὸν βασιλέα Λοδοβίκον ἰδ', ὁ κεχαγιάς τοῦ ἀρχιεπίσκοπου ἀναβάλλει ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τὴν ρητὴν ἀπάντησιν. Ἠπέλησα ὅτι θέλω μεμφοῦν αὐτὸν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον· πέποιθα δὲ ὅτι συνεννοεῖται, ὅπως ματαιώσῃ τοὺς σκοποὺς μου, μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Οὗτος συμπαθεῖ τόσον πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὥστε δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ αὐτοὺς πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων τῆ Πύλης· φαίνεται δὲ τόσον ἀφωσιωμένος τοῖς Γερμανοῖς, ὥστε φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ καταστήσω αὐτὸν ὑποπτον παρὰ τοῖς Τούρκοις. Θεωρεῖ τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ρώσων ὡς τὸν προστάτην τῆς ἰδίας θρησκείας, καὶ ὡς τὸν μόνον μονάρχην, τὸν δυνάμενον ν' ἀπελευθερώσῃ τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, καὶ ν' ἀναστήσῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.»²⁾ Οὕτως ἀνακαλύπτομεν ἀπροσδοκῆτως παρ' αὐτῷ τῷ Μαυροκορδάτῳ τὴν πλάνην τῆς ὑπὸ τοῦ ξανθοῦ γένους ἀπαλλαγῆς τοῦ ξένου ζυγοῦ, τὸ γλυκὺ ὄνειρον τῆς ἀναβιώσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην υπέγραψεν ὁ Ἐξ ἀπορρήτων, μετὰ τοῦ ¹³ _{ἰουν.} ρώσου πρέσβειος Οὐκραινζώφ, τὴν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πύλης τριακονταετῆ εἰρήνην. Εἶχε δὲ φθάσει εἰς τὸν ὑπατον βαθμὸν τῆς ἰσχύος, καὶ ἦν πράγματι ἡ ψυχὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Τουρκίας.³⁾

¹⁾ Αὐτόθι, σελ. 108.

²⁾ Il regarde le Czar comme le protecteur de sa religion, et comme le seul prince qui peut délivrer les Grecs de la tyrannie des Turcs, et restablir l'ancien empire grec. Ἀπὸ Κωνσταντ. 12 μαΐου, 1700. Αὐτόθι, σελ. 116.

³⁾ Hammer VII, σελ. 6. — Κατὰ τὸν μάρτιον, 1701, ἐπεσκέφθη αὐτὸν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει παρεπιδημῶν Γάλλος βοτανικός, Τουρνῶφ. «Ὁ Μαυροκορδάτος, γράφει οὗτος, ἐστὶ λίαν εὐφυής, ἡ δὲ φυσιογνωμία αὐτοῦ μαρτυρεῖ τούτο ἀρκούντως Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχε τὴν κεφαλὴν τόσον πλήρη πολιτικῶν φροντίδων, ὥστε ἐθαύμαζεν ὅτι ἐπεχείρησα τόσον μακρὰν περιήγησιν, μόνον πρὸς ἀνακάλυψιν νέων βοτανῶν.» Tournefort, Voyage au Levant, Paris, 1717, Tom. I. σελ. 519.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ὑποθέσεις ἐπεμβαίνων, ἐνέπνευσεν εἰς τὸν Χουσεὴν Κιοπριλὴν, τὸν ἐπικληθέντα σῶφρονα, πολιτικὴν συνετὴν καὶ εὖνον πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Καὶ ἡ μὲν σκληρὰ αὐτῶν τύχη ἀνεκουφίσθη ἐν γένει· οἱ δ' ἐν Εὐρώπῃ ἀπηλλάγησαν τοῦ ὑπὲρ τοῦ πολέμου φόρου.

Ἄλλ' ὀλίγον διήρκεσεν ἡ ἀκμὴ ἐκείνη. Λί ἐν Τουρκίᾳ συνήθεις αὐλικαὶ ραδιουργίαι, ἀνατρέψασαι τὸν Χουσεὴν Κιοπριλὴν, ἀνεβίβασαν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιβεζίρου τὸν αἰμογαρῆ καὶ βάρβαρον Δαλταβάν-¹⁷⁰²₂₇ ^{σεπτ.} πασαν, τὸν Σέρβον. Οὗτος, ἐν μέρει μὲν ὑπὸ ὀρησκειτικοῦ φανατισμοῦ κινούμενος, πρὸ πάντων δὲ εἰς σύναξιν περιουσίας ἀποβλέπων, ἐκήρυξε τὴν εἰρήνην ἀθέμιτον καὶ ἀντιβαίνουσαν πρὸς τὸν νόμον τοῦ Μωάμεθ, διέταξε νέας πολεμικὰς παρασκευὰς πρὸς ἀνάκτησιν τῶν εἰς τοὺς ἀπί-²⁸_{σεπτ.} στοὺς παραχωρηθεισῶν ἐπαρχιῶν, καὶ προσεχάλεσε τοὺς πρωτουργοὺς τῆς συνθήκης, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Ραμῆπασαν, ὅπως ἀπολογηθῶσι περὶ τῶν ἐν Καρλοβίτζῃ συνωμολογημένων. Ὁ Ἐξ ἀπορρήτων, ἐκ τῶν τεκμηρίων τούτων προορώμενος τὸν κίνδυνον καὶ ὅτι ἀπειλεῖται αὐθις ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ἔσπευσε νὰ συνασπισθῆ μετὰ τοῦ παντοδυνάμου μουφτῆ ¹) Φεῖζουλλάχ καὶ μετὰ τοῦ Ραμῆ. Ἡ τριανδρία αὕτη παρέστησε τῷ σουλτάνῳ τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα, ἅτινα ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ διατήρησις τοῦ ἀρχιβεζίρου ἔμελλε νὰ ἐπενέγκῃ· ἀπέδωκε δὲ εἰς τὴν κακὴν αὐτοῦ διοίκησιν τὰς τότε ἀναρραγείσας ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ στάσεις. Ὁ σουλτάνος πεισθεὶς ὑπὸ τῶν παραστάσεων τούτων, διέταξε τὴν ἔξωσιν τοῦ Δαλταβάν· ὅστις συλληφθεὶς εἶρχθη πάραυτα ἐν τῷ ¹⁷⁰³₁₇ ^{ἰουλ.} δωματίῳ τοῦ δημίου καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπηγχονίσθη. ²) Ἄλλ' ὁ θάνατος τοῦ Δαλταβάν, ἐξεγείρας τὸν φανατισμὸν τοῦ στρατοῦ, προσεχάλεσε κατὰ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ραμῆ ἐπανάστασιν δεινὴν, ἣτις, ἀναφύεσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐκταθῆ μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅπου οἱ στασιασταὶ ἀπήτησαν τὴν παράδοσιν τοῦ Μαυροκορδάτου, τοῦ ἀρχιβεζίρου, τοῦ μουφτῆ καὶ ἐξήκοντα ἄλλων προσώπων. Καὶ ὁ μὲν Ραμῆς, κρυβεὶς ἐγκαίρως, διέφυγε τὸν θάνατον· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος μόλις κατώρθωσε νὰ καταφύγῃ ἐσπευσμένως εἰς Σωζόπολιν ²⁰_{αὐγ.}

¹) Τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ νόμου τοῦ Μωάμεθ.

²) Hammer, τόμ. VII, σελ. 60—61.

μετὰ τοῦ υἱοῦ Νικολάου. Καταλύσαντες δὲ οἱ στασιασταὶ τὸν σουλτάνον Μουσταφάν, ἀνεβίβασαν ἀντ' αὐτοῦ Ἀχμέτ τὸν γ'· συλλαβόντες δὲ τὸν μουφτὴν ἐβασάνισαν αὐτὸν καὶ κατεκερμάτισαν ἀνηλεῶς. Καὶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι οὐκ ὀλίγα ἔπαθον ἐκ τῶν μεταβολῶν ἐκείνων· διότι διετάχθη ἡ ἀπαγωγή χιλίων παιδῶν χριστιανῶν πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀποπεμφθέντων βασιλικῶν φυλάκων (βοσταντζή). Ὁ μόνος δὲ δυνάμενος νὰ θεραπεύσῃ τὴν τοσαύτην συμφορὰν μεσιτεύων ὑπὲρ τοῦ πάσχοντος γένους, ἠναγκάζετο νὰ κρύπτηται ἐν Σωζοπόλει, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ μυρίων κινδύνων. Ὑπομένων δὲ μετὰ στωϊκῆς μακροθυμίας τὰς νέας ταύτας δοκιμασίας, οὐδὲ προσδοκῶν ἀσφάλειάν τινα ἐν πολιτείᾳ, ἐν ἧ αὐτοὶ οἱ ἀδικοῦντες ἐδίκαζον, ἔγραφεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Ἰάκωβον Μάνον·

«Ἐλπίζω ὡς ὁ τὴν παιδείαν ἐπιθείς καὶ τὴν καρτερίαν παρέξει, καὶ ἰσόρροπον τοῖς ἀλγεινοῖς ὑπομονὴν ἐνστάξει μοι· ὅτι μέχρι τοῦ νῦν ταῖς συμφοραῖς οὐκ ἐνέδωκα, τοῖς δεινοῖς οὐχ ὑπεῖξα, οὐδὲν θῆλυ, οὐδὲν ἀνανδρον ἐπεδειξάμην, μᾶλλον δὲ μετὰ πολλῆς τῆς στερρότητος φέρω τὰ δυσχερῆ.»¹⁾ Ἀφικομένου ὁμως τοῦ νέου σουλτάνου εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀνεκλήθησαν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ οἱ δύο Μαυροκορδάτοι. Ἐπειδὴ δ' ἐζητήθησαν καὶ αὐτοὶ λύτρα, ἐξῆλθεν ὁ Νικόλαος πρῶτον καὶ ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ποσότητὰ τινα χρημάτων· μετὰ δὲ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως, κατὰ μῆνα δεκέμβριον φθίνοντα, ἀνέλαβον τὰ ἀξιώματα αὐτῶν, καὶ ἐπανῆλθον οἵκαδε ἀμφοτέροι.²⁾

1703
22
αὐγ.

21
σεπτ.

15
σεπτ.

δεκ.

1706
12
ὀκτ.

¹⁾ Ἔπιστ. 63.

²⁾ Ὁρα Παράρτημα, ὑπ' ἀρ.θ. 2.

ἀγγέλλων τὴν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάβασιν Ἰωσήφ τοῦ α', ἐνεχείρισε τῷ Ἐξ ἀπορρήτων ἐπιστολὴν ἰδιόχειρον τοῦ νέου αὐτοκράτορος.¹⁾

Ἡτύχησε δὲ νὰ ἴδῃ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τὴν προαγωγὴν τῶν ἑαυτοῦ υἱῶν· τοῦ μὲν Νικολάου εἰς τὴν τῆς Μολδαβίας ἡγεμονίαν, τοῦ δὲ Ἰωάννου εἰς τὴν γενικὴν ἐρμηνείαν.²⁾ Ἀπαιτήσας δ' ὅπως κηδευθῆ ἄνευ ματαίας πολυτελείας, ἐν τῇ πατρῷα οἰκίᾳ, ὑπὸ υἱῶν καὶ θυγατέρων καὶ ἐγγόνων περικυκλούμενος, καὶ ὑπὸ πλήθους συγγενῶν καὶ φίλων καὶ οἰκετῶν, «πλούτῳ περιρρέομενος (φησὶν ὁ Προκόπιος,) καὶ ἀπλέτῳ κλέει φαίδιμονόμομος, ἐν λιπαρῷ γήρει, ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ αψθ', τὸν βίον κατέλυσεν.» Ἐτάφη ἐν τῷ κατὰ τὰ Κεραμεῖα ναῶ τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, πλησίον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Νικολάου.

Ἄλλεξανδρος Μαυροκορδάτος καὶ παρὰ τοῖς συγχρόνοις αὐτοῦ ἠυδοκίμησε μέγας καὶ ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων ἐθαυμάσθη καὶ ἐπηνήθη.³⁾ δὲν εἶναι δ' εὐκολὸν νὰ εὕρῃ τις ἄνδρα κεκτημένον πλείοτερα πλεονεκτήματα· διότι καὶ ἀγχίνοιαν καὶ πειθῶ καὶ χάριν εἶχεν οὐ τὴν τυχοῦσαν. Τὰ δὲ διάφορα αὐτοῦ συγγράμματα, ἑλληνιστὶ καὶ καθαρευούσῃ φράσει γεγραμμένα, μαρτυροῦσι τὴν ἔξοχον τοῦ ἀνδρὸς παιδείαν. Καίτοι δ' ἔλαβεν ὑπογραμμὸν τοὺς συγγραφεῖς τῆς ἑλληνικῆς παρακμῆς, καὶ ἰδίως τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας, πολλάκις ἀνυψοῦται εἰς γνησίαν γλαφυρότητα καὶ καλλιπέειαν. Ἦ τοῦ λόγου ἰδέα ἐστὶν ἀείποτε εὐγενῆς καὶ ὑψηλῆ· καὶ ἐν μὲν τοῖς φροντίσμασι περὶ ἡθῆ καὶ

1) Litterae fiduciariae Josephi I ad Maurocordatum pro Internuntio extraordinario Quarient Rall, 25 Febr. 1706. Ἐν τῷ ἐθνικῷ ἀρχεῖῳ τῆς Βιέννης· καὶ Hammer, τόμ. VII, σελ. 121.

2) Ὁ οἶκος τῶν Μαυροκορδάτων ἔδωκεν ἐξ ἡγεμόνας ταῖς Παριστρίοις ἡγεμονίαις· 1) Νικόλαον τὸ 1709 ἐν Μολδαβίᾳ καὶ 1716 ἐν Βλαχίᾳ, ἀποβιώσαντα τὸ 1730. 2) Ἰωάννην δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Ἐξ ἀπορρήτων, ἡγεμονεύσαντα ἀπὸ 1717 μέχρι 1719. 3) Κωνσταντῖνον, υἱὸν Νικολάου, τὸ 1730 ἐν Βλαχίᾳ τὸ πρῶτον, καὶ πολλάκις μετέπειτα ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ ἐναλλάξ. 4) Ἰωάννην, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Νικολάου ἡγεμονεύσαντα ἐν Μολδαβίᾳ τὸ 1743 μέχρι 1747. 5) Ἀλέξανδρον, υἱὸν Κωνσταντίνου, τὸν ἐπικληθέντα Δελήμπεην, ἐν Μολδαβίᾳ τὸ 1782 μέχρι 1785· καὶ 6) Ἀλέξανδρον, υἱὸν Ἰωάννου τοῦ Νικολάου, τὸν πρόσφυγα (φυραρῆ) ἡγεμονεύσαντα ἐν Μολδαβίᾳ τὸ 1785 καὶ 1786 καὶ πρόσφυγοντα εἰς Ρωσίαν. Οὗτος συνέγραψεν ἐν Μόσχᾳ συλλογὴν ποιημάτων ἐπιγράψας αὐτὴν «Βόσπορος ἐν Βορυσθένει.»

3) Ὁ διάσημος ἱστορικὸς Hammer ἀπεκάλεσεν αὐτὸν τὸν μέγαν Μαυροκορδάτον.

πολιτείαν συχνάκις ἐκδηλοῦται ἢ μεγαλοφυΐα τῆς φιλοσόφου αὐτοῦ ψυχῆς· ἐκ δὲ τῶν Ἐπιστολῶν (εἰ καὶ αἱ πλεῖσται περιῆλθον εἰς ἡμᾶς κολοβαὶ καὶ ἠκρωτηριασμένα ὑπὸ τοῦ περιδεοῦς ἐκδότου), τεκμαιρόμεθα ἐνίοτε τὸ ἐνδόμυχον τοῦ γράφοντος φρόνημα.¹⁾

Πολλάκις ἐν μέσῳ τῶν στρατοπέδων κατὰ τὰς συχνὰς ἀποδημίας, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀφορήτου νοσταλγίας. «Ἐκεῖνο δ' ὅμως, γράφει, ὅπερ οὐκ ἐπιλίγδην ἐμὲ δάκνει, ἢ τῆς λογικῆς ἐστὶν ὀμιλίας στέρησις· ἐν τοσοῦτῳ πλήθει μεμόνωνμαι, καὶ νῆ τὴν θεσπεσίαν καὶ τριπόθητον ἐμοὶ κεφαλὴν, καὶ οἷα τροφῆς ἡμοιρηκῶς ἐπιτηδείου, τὴν ψυχὴν ἐκτέτηκα καὶ μεμάρασμαι.»²⁾ Ἀλλαχοῦ συναντῶμεν τὴν ζωηρὰν ἔκφρασιν τοῦ πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα διακαοῦς αὐτοῦ πόθου· καὶ πάλιν ἔκ τινος στρατοπέδου ἐπιστέλλει· «Ἐπεὶ δὲ ἡμῖν ἐγγύτερον ἄλλον ἑλληνίζοντα τὴν φωνὴν πλήν σοῦ οὐδένα συνήκαμεν, ἄγε τὴν μελιχρὰν ὅσα καὶ πηγὴν ἀνοιγνύς γλῶσσαν, πάλιν ἐπάρδευσον ἡμᾶς, αὐομένους καὶ ἀνιωμένους, ἐς ἴσα τῇ ἀλέα τοῦ θέρους, καὶ τῷ δίψει τῆς ἐλλάδος φωνῆς· καὶ ἐπίστελλε δὴ μετ' ἀφειδίας, καὶ ὄμνυμι μηδέποτε ἐγκαλέσαι σοι πολυλογίας.»³⁾ Ἦν δ' εὐσεβέστατος⁴⁾ καὶ ἐκφράζει ἐπανειλημμένως ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ζῆλον· ποτὲ μὲν ὀρητῶν ἐπὶ τῇ καταπτώσει τοῦ γένους· «Ἡμῶν καὶ γὰρ ἤψατο τῆς ἐπηρείας ταύτης ἢ χαλεπωτάτῃ ἐξώλεια, τοὺς ναοὺς ἡμῶν ἐξαφανίσασα, οὐς εἰχομεν καταφυγὴν οἱ δειλαιοὶ, συμφορῶν παραμύθιον.»⁵⁾ ποτὲ δ' ἐπιτιμῶν τοὺς ἐκ τοῦ καθήκοντος παρεκκλίνοντας καὶ καινοτομίας εἰσάγοντας ἱεράρχας. «Ἡμεῖς δέ, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, διὰ τὴν ἄνωθεν εἰρημένην εὐλάβειαν παντὸς νεωτερισμοῦ, καὶ ὑπ' αὐτὸν τὸν ζυγὸν τῆς καταδυναστείας, τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἄσυλον διασώζωμεν καὶ ἀδιακλόνητον καὶ ἀπαραμείωτον τὴν ὀλοκληρίαν.»⁶⁾ Καίπερ δὲ περικυκλούμενος ὑπὸ

1) Ρίζου Ἱστορία τῶν γραμμάτων, σελ. 42.

2) Ἰδ. Ἐπιστ. 34.

3) Ἰδ. Ἐπιστ. 48.

4) Σερραλλέου Οἰκονόμου Σημειώσεις εἰς τὸν βίον τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτου ἐν Πανδώρα, φυλλάδιον 518, ἀπὸ 15 ὀκτωβ. 1871.

5) Ἰδ. Ἐπιστολάριον σελ. 165.

6) Ἰδ. Ἐπιστ. 67.

μυρίων κινδύνων καὶ μετὰ πλείστης ὄσης προφυλάξεως γράφων καὶ περισκέψεως, ἀδυνατεῖ ἐνίοτε ὅπως καταστεῖλη τὴν κατὰ τῶν κρατούντων ἀγανάκτησιν· «ἼΙ δὲ περιφρόνησις, ἣ κατὰ τῶν ἀλλογενῶν εἰώθησι γρῆσθαι, ἀνδρὶ καλῶς πεφυκότι, πῶς ἀνεκτὴ γένοιτο;» Ἄλλ' ἀπαυδοῦ τέλος ἐκ τῆς ἀθλιότητος τοῦ ἐν Τουρκίᾳ αὐλικοῦ βίου, ὃν μετὰ ζοφερῶν ζωγραφεῖ χρωμάτων καὶ πικρῶς ἀνακράζει· «τὸν αὐτὸν τῆς δουλείας λίθον πολλακίς κυλίωμεν, κατὰ Σίσυρον.»¹⁾

Οὕτως ἐβίωσε καὶ ἐπολιτεύθη ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Ὁ μελετῶν μετὰ προσοχῆς τὰς περιπετείας τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ ἀναλογιζόμενος πᾶσας ὑπέστη πικρίας κατὰ τὸ μακρὸν αὐτοῦ πολιτικὸν στάδιον, ἐκπλήττεται μὲν βλέπων τοιαύτην ἀντίθεσιν ἰσχύος καὶ ταπεινώσεως, εὐημερίας καὶ ἐκπτώσεως· θαυμάζει δὲ πῶς ὑπέμεινε παλαίων μέχρι τέλους κατὰ τύχης τοσοῦτον σφαλερᾶς. Τὸ κύριον ἐλαττήριον τῆς ἐπιμονῆς ταύτης ὑπῆρξε προφανῶς ὁ πρὸς τὴν πατρίδα διάπυρος καὶ ἀκάθεκτος ἔρωσ. Ἐνίοτε τὸ αἰσθημα τοῦτο τῆς φιλοπατρίας συγχέεται παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ μετὰ τοῦ ὀρησκευτικοῦ αἰσθήματος· διότι ἐγίνωσκεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον, ὅτι ἐν χώρᾳ, ἐν ἣ ἡ μὲν πολιτικὴ ἐνότης ἀπὸ αἰῶνων ἤδη κατέρρευσεν, ἔθνος δὲ βάρβαρον βιαίως διέπει τὰ τῆς πολιτείας καὶ ἀποφασίζει αὐθαιρέτως περὶ τῆς τύχης τοῦ δεσποζομένου γένους, οὐδεὶς ἄλλος ὑπολείπεται σύνδεσμος διὰ τὰ διεσπαρμένα τέκνα τῆς ἐθνικῆς ὀλομελείας, ἢ ἡ ὀρησκευτικὴ ἐνότης. Μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ Παναγιώτου Νικοσίου, ἐνόησεν ὅτι, σπεύδων πάσαις δυνάμεσι πρὸς τὴν ἐξουσίαν, καταβάλλει τοὺς ἀντιπάλους καὶ ὑπηρετεῖ τελεσφορώτερον τὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν· ὑπέικων τὸναντίον, ἠττάται μὲν αὐτός, συμπάσχει δὲ τὸ γένος. Εἰ δέ τις ὑπολαμβάνει, ὅτι ἡ φιλοδοξία ἦν ἐπίσης μία τῶν αἰτιῶν τῆς ἀνεξάντλήτου αὐτοῦ πολυπραγμοσύνης, οὐδεὶς φθόνος· ἡ φιλοδοξία ὅμως αὕτη περιστέλλετο ὑπὸ τῆς συναισθησεως τοῦ καθήκοντος. Διότι γινώσκωμεν, ὅτι, ὅποτε προετάθη αὐτῷ ὑπὸ τῆς Πύλης, εἰς ἀντάλλαγμα ἀποστασίας, τὸ ἀξίωμα βεζίρου, ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν μετὰ περιφρονήσεως· «Ἄλλ' ἐκεῖνω, φησὶν ὁ Ἰάκωβος Μάνος, ἐν ἐδόκει ἀξίωμα μέγιστον καὶ καύχημα, τὸ χριστιανὸν εἶναι

¹⁾ Ἰδ. Ἐπιστ. 62.

και ὀνομάζεσθαι εἴλετο γάρ, συνταπεινοῦσθαι μᾶλλον ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀπόλαυσιν δόξης και φαντασίαν.» ¹⁾

Μεταχειρισθεῖς ἰδίως τὴν δύναμιν και τὴν περιωπὴν, ἣν δι' ὑψηλῶν ἀξιωματίων προσεκλήσατο, πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ταλαιπωρουμένου ἔθνους, ἐξήσκησεν ἐπ' αὐτοῦ εὐεργετικὴν τινὰ ἐπιστάσιαν και κηδεμονίαν σωτήριον. Ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀναδείκνυται βραδεῖα ἐνίοτε και κρυφίνους, ἀλλὰ προχωρεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀδιαλείπτως και ἀσφαλῶς. Ἐν ἐποχῇ δὲ καθ' ἣν ἀμειλικτὸς καταδυναστεία, περιστέλλουσα πανταχόθεν τὴν ἀτομικὴν ἐνέργειαν, κατέπνιγε πάντα πόθον και πᾶσαν ἐλπίδα αἰσιωτέρου μέλλοντος, συνετέλεσε πλεῖστον ὅσον εἰς τὴν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἰζ' αἰῶνος αἰφνιδίως ἐκδηλωθεῖσαν ἀναβλάστησιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, ἣτις συνεπήγαγε τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος.

Ἐκτοτε ὁ ἐλληνισμὸς προέβη· γωνία τις τῆς Ἑλλάδος ἀπέσεισε τὸν βάρβαρον ζυγόν· ἀλλὰ πότε ἀναφανήσεται πολιτικὸς ἀνὴρ ἐφάμιλλος τῷ Ἐξ ἀπορρήτων, ὅστις, συνενῶν γνησίαν φιλοπατρίαν μετὰ βαθείας συνέσεως, καθοδηγήσει τὴν πατρίδα εἰς τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμὸν συμπληρῶν τὸ μέγα τῆς ἀνεγέρσεως αὐτῆς ἔργον!

¹⁾ Ἰακώβου Μάνου Λόγος εἰς Ἀλέξ. Μαυροκορδάτον, σελ. 0'.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1.

Ἐνθάδε μεταγράφομεν ἐκ τῆς τοῦ Φωτεινοῦ Ἱστορίας τῆς Δακίας ἕσα οὗτος λεπτομερέστερον ἀφηγήσατο περὶ τοῦ πρώτου γάμου τῆς Ρωξάνης Σκαρλάτου.

« Ἐν τούτῳ τῷ διαστήματι χηρεύων ὁ ἡγεμὼν καὶ μέλλων νὰ νυμφευθῇ τὴν « θυγατέρα ἑνὸς τὰ μέγιστα τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχύοντος, ὀνόματι Σκαρλάτου « Μπεγλικτζή, προσεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ράδουλ Βοεβόδα πατρός του, διὰ νὰ γίνουν οἱ γάμοι « εἰς τὸ τῆς Μολδαβίας Τεκουτζι, ἔνθα ἀπῆλθε μετὰ λαμπρᾶς παρατάξεως, καὶ ἔγιναν « διὰ πολλὰς ἡμέρας περιφανεῖς χαραὶ καὶ διάσημοι, μετὰ τὴν παρουσίαν τῶν δύο ἡγε- « μόνων καὶ τῶν ἀπὸ τὰς πέριξ ἡγεμονείας ἐλθόντων πρέσβειων, ἔνθα παρευρέθησαν καὶ « ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἄρχοντες τῆς τε Βλαχίας καὶ Μολδαβίας· καὶ τελειωθέντων « τῶν γάμων, ἐπέστρεψεν ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.» Τόμ. Β', σελ. 160.

« Οὗτος ὁ Ράδουλ Βοεβόδας ἦν ἀνὴρ πολλῆς φρονήσεως καὶ ἐμπειρίας· εἰς δὲ « τὰς κρίσεις τόσον ἦτον δίκαιος, ὥστε μεταξὺ τῶν κριτῶν ὡς νόμος γραπτὸς ἐνομιζέτο, « τοὺς δὲ ἄρχοντας ἐτίμα ὡς εἰκός· μέλλων δὲ νὰ ὑπανδρεύσῃ τὸν υἱὸν του « Ἀλέξανδρον Βοεβόδαν, ἡγεμόνα Βλαχίας, μετὰ τὴν θυγατέρα ἑνὸς ἄρχοντος σημαντικοῦ « Κωνσταντινοπολίτου, ὀνόματι Σκαρλάτου Τζελέμππαση, ἔκαμε τοὺς γάμους εἰς τὸ « Τεκουτζι τῆς Μολδαβίας, ἔνθα παρευρέθησαν τῶν δύο ἐπαρχιῶν οἱ ἡγεμόνες πατὴρ « καὶ υἱὸς μεθ' ὅλων τῶν ἀρχόντων αὐτῶν, οἵτινες ἴσταντο εἰς ὅλας τὰς παρατάξεις, « τζερεμονίας καὶ εὐθυμίας ἐπὶ τραπέζης, οἱ μὲν Μολδαῦοι ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ Βλάχοι ἐξ « εὐωνύμων· ἦλθον τότε καὶ πρέσβεις ἐκ Τρανσυλβανίας, Οὐγγαρίας καὶ Πολωνίας μετὰ « δῶρα, καὶ συνευθυμήσαντες ἅπαντες εἰς τοὺς γάμους δύο ἑβδομάδας μετὰ μεγάλης « χαρᾶς καὶ λαμπρότητος, ἀπῆλθον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια.» Τόμ. Γ', σελ. 102.

Ὅλως δὲ ἐσφαλμένα εἰσὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Καντεμίρη, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἱστορούμενα, ὅτι ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Ρωξάνης ἦν ὁ Ματθαῖος Βασσαράβας. Ἡ Ρωξάνη ἄλλως δὲν ἦν μονογενὴς θυγάτηρ τοῦ Σκαρλάτου. Τὸ δὲ πολλάκις καὶ μέχρι κόρου ἐπαναλήρθην καὶ ὑπὸ τινῶν τῶν ἡμετέρων λογίων ἀναμασθῆν ἀνεκδοτὸν περὶ καταγωγῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἀπὸ Παντελῆ τινος, ἐλέγχεται ἐκ τῆς παραβολῆς ὅλων τῶν Χρονογράφων ὡς ἐν τῶν συνήθων μυθαρίων, ἅτινα τόσον ἀκρίτως παρενεῖρει ὁ Καντεμίρης ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ. Περὶ τοῦ ἀνεκδοτοῦ τούτου λέγει ὠρισμέ-

νωσ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς· Je veux pour la satisfaction du lecteur donner quelque ébauche de sa généalogie, sur la quelle cependant je n' appuie que faiblement, le sujet n' étant pas bien avéré. Cantemir, Histoire Othomane, tome II, p. 192. Ἡ δὲ λογία καὶ μουσοτραφῆς Δώρα Ἰστρίας ἠλεγξε τὴν ἀκρισίαν καὶ τὴν ἐμπάθειαν τοῦ Καντεμίρη, σημειώσασα τὰ ἑξῆς· «... Rosandra, moglie di Nicolò Maurocordato, della quale fra altri Jacopo d' Argos, attesta l' erudizione veramente straordinaria, e la cui vita fu sì grottescamente falsificata da Cantimiro, storico nemico dei Maurocordato. Si può far le meraviglie che uno scrittore sì poco esatto abbia accettato tanto facilmente la leggenda di Gregorio I? Egli suppose che suo padre Scarlato l' avesse maritata al domnu di Valacchia Matteo I Basaraba, che questo principe l' avesse ripudiata, e che Pantell Maurocordato gentiluomo povero, di Chios, l' avesse sposata. Ma Scarlato era morto quando Matteo ascese al trono; e d' altra parte i cronisti rumeni attestano unanimità che Rosandra fu maritata prima ad Alessandro principe di Valacchia. (Dora d' Istria, Gli Albanesi in Rumènia, Firenze, 1873. p. 102).

